

חבל נחלתו

סימן ב

כיוון בית הכנסת

שאלה

כסיום לנדודי קהילת עצמונה מגוש קטיף ישבנו בישוב שומריה שהיה קיבוץ של תנועת השומר הצעיר. בית הכנסת נקבע בבניין ששימש לשעבר כמועדון. הכיוון הכללי של בית הכנסת כאשר מתפללים לכיוון אליו פונה ארון הקודש נוטה מכיוון ירושלים המדויק כארבעים מעלות מערבה.

עולות שתי שאלות:

- א. האם צריך להניח את ארון הקודש בזווית הבניין ולהפנות את כיוון התפילה במדויק לירושלים.
- ב. אם אין משנים את מיקום ארון הקודש האם צריכים המתפללים לשנות כיוון תפילתם בתוך ביהכ"נ לכיוון המדויק של ירושלים.

תשובה

א. נאמר במסכת ברכות (ל ע"א): "תנו רבנן: סומא ומי שאינו יכול לכיון את הרוחות — יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר (מלכים א' ח'): והתפללו אל ה'; היה עומד בחוץ לארץ — יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר: והתפללו אליך דרך ארצם; היה עומד בארץ ישראל — יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת; היה עומד בירושלים — יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר (דברי הימים ב' ו'): והתפללו אל הבית הזה; היה עומד בבית המקדש — יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: (מלכים שס)

והתפללו אל המקום הזה; היה עומד בבית קדשי הקדשים — יכוין את לבו כנגד בית הכפורת; היה עומד אחורי בית הכפורת — יראה עצמו כאילו לפני הכפורת; נמצא: עומד במזרח — מחזיר פניו למערב, במערב — מחזיר פניו למזרח, בדרום — מחזיר פניו לצפון, בצפון — מחזיר פניו לדרום; נמצא כל ישראל מכווין את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה — (שיר השירים ד') כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות, תל שכל פיות פונים בו".

ניתן היה לומר שאין המדובר בכיוון גופו אלא בכוונת הלב בלבד וגירסת הברייתא תומכת בכך, וכך גרס הרי"ף (ברכות כ ע"ב). אולם נראה ברור שהמדובר אף בכיוון התפילה הפיזי ולא רק בכיוון הלב, עפ"י החילוק שבין סומא וכד' להמשך הברייתא. וכן כתב במפורש תוספות (שם): "היה עומד בח"ל יכוין כנגד ארץ ישראל — ול"ג לבו דאפניו קאי כדקתני סיפא היה עומד במזרח מחזיר פניו למערב". ותוס' גורס זאת בברייתא בפירוש.

וכן הרמב"ם (הל' תפילה פ"ה ה"ג) מדייק בלשונו וכותב: "נכח המקדש כיצד, היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל, היה עומד בארץ מכוין את פניו כנגד ירושלים, היה עומד בירושלים מכוין פניו כנגד המקדש, היה עומד במקדש מכוין פניו כנגד בית קדש הקדשים, סומא ומי שלא יכול לכיון את הרוחות והמהלך בספינה יכוין את לבו כנגד השכינה ויתפלל". ונראה שכיוון הפנים אינו כיוון פרצופו כנקוט בלשונו עתה, אלא כיוון הגוף כלשון

חבל נחלתו

לכיוון אחר לגמרי העירו על כך. פסק טור (או"ח סי' צד): "ובקומו להתפלל יחזיר פניו למזרח דתניא סומא ומי שאינו יכול לכיוון הרחוקות יכוין לבו לאביו שבשמים שנא' והתפללו אל ה' היה עומד בח"ל יכוין פניו כנגד א"י שנא' והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בא"י יכוין פניו כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת". ומקשה הב"י (או"ח סי' צד אות א-ג): "וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל ותימה על המנהג שאנו נוהגים להתפלל לצפון ולדרום ולא היה לנו להתפלל אלא למזרח כדברי המחבר ונראה שיש לנו להחזיר הפנים בצד המזרח כשאנו מתפללין לצפון ולדרום כדאמרינן בפרק לא יחפור דמצדד אצדודי פירוש שהמתפלל לצפון ולדרום יש לו להטות פניו לצד ארץ ישראל עכ"ל: ומיהו רש"י (ב"ב שם ד"ה דמצדד) פירש דמצדד אצדודי מעט לצד הדרום. משמע שפניו כלפי מזרח והוא מצדד כלפי דרום כדי שיחכים או כלפי צפון כדי שיעשיר. ועם כל זה כיון דאשכחן דמצדד אצדודי מהני, יש ללמוד משם למתפלל כלפי צפון או דרום דסגי בשיצדד פניו כלפי ארץ ישראל. וכן כתב סמ"ג (עשין יט קא ע"ד) גרסינן בפ"ב דבבא בתרא אתון דיתביתו לצפונה דארץ ישראל אדרימו ואנו יושבים במערב ארץ ישראל ומכוונים למזרח כנגדה ואע"פ דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין מכל מקום צריך לצדד פניו למזרח כדמסיק התם עכ"ל". למדנו מדברי הב"י שבימי מהר"י אבוהב

חכמים (ופנים משמעותו פניה, כיוון — ולא לאיבר מסויים).

ב. עוד כתב תוספות (ברכות שם): "לתלפיות תל שכל פיות פונים בו — וכהך שמעתתא קי"ל וכן מסקינן בלא יחפור (ב"ב דף כה:): דקאמר אתון דקיימיתון לצפונא דא"י אדרימו ולא כהני אמוראי דלעיל (שם) דפליגי אי השכינה במזרח או במערב עכשיו אנו במערבה של א"י על כן אנו פונים למזרח". היינו בניגוד לסוגיא בב"ב החולקת אם שכינה במערב או במזרח וע"כ כיוון התפילה בכל מקום בעולם יהיה למזרח או מערב, ההכרעה היא כסוגייתנו שהתפילה היא לכיוון ירושלים ובית המקדש. וראיה לכך שאף בסוגיא בב"ב העלו שצריך להתפלל לא"י ולא למזרח או מערב.

וכן כתבו הראשונים (רי"ף ברכות שם, רמב"ם הל' תפילה פ"ה ה"ג, רא"ש ברכות פ"ד סי' יט ועוד).

ג. הרמב"ם בהל' תפילה (שם ה"א) כתב: "שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין, ואלו הן: עמידה, ונוכח המקדש... עולה מהגמ' ומהרמב"ם שכיוון התפילה בדיעבד אינו מעכב. והשאלה היא מה רמת הסטיה המותרת. והנה לא מצאנו שדנו בכך הראשונים והאחרונים במפורש ורק מבין השיטין ניתן ללמוד דעתם בנושא. ועובדה זו עצמה מעידה שהראשונים לא ראו בדיוק בכיוון צד של פגם¹. ורק אם הכיוון היה בפירוש

1. מהראשונים, הראב"ה (ח"א מס' ברכות סי' צב) אחד היחידים שעוסק בכך וכתב: "יכול יתפלל לכל רוח שירצה כבר פי' בדניאל וכוין פתיח(ין) ליה בעליתיה נגד ירושלים, פי' מן הדין הוה ליה לצלווי רק כנגד ארץ ישראל כדאמרינן בפ' תפלת השחר, אלא שהיה יכול לכוון מבלי טורח כנגד ירושלים, ותו שלא היה משנה [מ]בהיותו בארץ כדכתיב כל קבל [די הוא] עביד מן קדמת דנה".

היושבים במרכז אירופה כפולין צריכים להטות לכיוון דרום מזרח ולא מזרחה. וכן מביא את הלבוש שדייק מאד שבת הכנסיות במרכז אירופה צריכים לפנות לא לגמרי מזרחה כדי שלא יחקו את המינים. ומסיק: "אלא שמפני שלא ראיתי נוהגין כן

אמרתי אל לבי שהוא לפי שטוברים פי' הגמ' כמשמעה דאדרומי לצד דרום בלבד, וא"כ יקשה מה שהקשיתי אמאי לא למערב והא בני מערבא איקרו בני א"י לבני בבל. ולתריץ זה צ"ל דסגי ברוח אחת או למערב או לדרום ודר' חביבא דאמר אדרומי (=לבני בבל) לאו לאפוקי למערב אלא משום דלעיל מינה אמרינן הרוצה להחכים ידרים, אמר להם שידרימו דבזה מתקיים ג"כ שפניהם לא"י דהא בבל בצפונה דא"י קיימא, אבל אה"נ כשהיה פניהם למערב נמי ניחא וא"כ גם לנו סגי כשפנינו למזרח, זה נ"ל לקיים המנהג. ומ"מ דעתי נוטה וכן אני רגיל לעשות לצדד למזרחית דרומית אם לא שאני עומד בצד דרום הארון שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פנים כלפי הארון שאז אני הופך פני למזרח בלבד ודי לי אז בשחיות שאני שוחה בנטייה קצת לדרום".

מתבאר מדברי בעל התוס' יו"ט שלא נהגו להתפלל לכיוון דרום מזרח אלא רק לכיוון מזרח. וסובר שאין הכרח דוקא לדייק אלא די בכיוון כללי, שכן א"י אינה במערב ואף לא בדרום בבל, ואעפ"כ סבר שיוצא י"ח בתפילה לאחד הכיוונים. והוא החמיר על עצמו. ובכך הוא מתרץ כיצד במרכז אירופה התפללו למזרח ולא לדרום מזרח לכיוון א"י.

ה. וכן כתב בערוך השולחן (או"ח סי' צד סעי' ד-ט, ועל אף אורכם נביאם):
 "ד) כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי [שם]

היו מתפללים כלפי צפון או דרום מצד הרוצה להחכים ידרים או להעשיר יצפין, ומהר"י אבוהב קובע שראוי לצדד את הפנים למזרח לכיוון א"י (מספרד). ומרש"י משמע להיפך שראוי להתפלל למזרח ולצדד מעט את פניו לצפון או לדרום.

וכך פסקו השו"ע והרמ"א (או"ח סי' צד סעי' א-ב): "בקומו להתפלל, אם היה עומד בח"ל, יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים, היה עומד בא"י, יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קה"ק... אם מתפלל לרוח משאר רוחות, יצדד פניו לצד א"י אם הוא בח"ל; ולירושלים, אם הוא בא"י; ולמקדש, אם הוא בירושלים. הגה: ואנו שמחזירין פנינו למזרח, מפני שאנו יושבים במערבה של א"י, ונמצא פנינו לא"י (טור וסמ"ג). אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש, כי זהו דרך המינים, רק מכוונים נגד אמצע היום (הגהות אלפסי החדשים). ומי שרוצה לקיים אמרו: הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים, מכל מקום יצדד פניו למזרח".

עולה שהשו"ע פסק שלכתחילה צריך לעשות כברייתא בברכות וכמהר"י אבוהב, ואם הוא פונה לכיוון אחר יצדד פניו לכיוון א"י. והרמ"א כתב שלכתחילה יפנה למזרח ויצדד לדרום או צפון. והוסיף עפ"י הריא"ז (ברכות כ ע"ב) שאין לעשות לגמרי כלפי מקום הזריחה כדי לשנות מהמינים. ואף הרוצים להצפין ולהדרים כדי להעשיר ולהחכים יצדדו פניהם למזרח.

ד. בדברי חמודות (ברכות פ"ד אות סט לבעל התוס' יו"ט) לאחר שהביא דברי הסמ"ג והרמ"א, הביא את דיוקו הוא שבני בבל צריכים לנטות לדרום מערב, ויהודים

חבל נחלתו

ואמוראי לא ס"ל כהך ברייתא שחייב להתפלל נגד ירושלים ע"ש וא"כ הדבר תמוה כיון דכל הני פליגי עליה איך פסקינן כהך ברייתא וכתבו דשם בב"ב סובר ר' חנינא כהך ברייתא דא"ל לרבי יאשיה אתון דיתביתו בצפונה דא"י אדרימו ע"ש וגם זה תימא לפסוק כיחיד נגד רבים ויותר מזה תמוה דאיך אפשר דכל הני תנאי ואמוראי לא ס"ל כן הלא שלמה בתפלתו אמר [דברי הימים ב' ו, ג, לח] והתפללו דרך ארצם דרך העיר אשר בחרת בה והתפללו אל הבית הזה ודניאל התפלל נגד ירושלים.

"(ה) ונראה דהענין כן הוא דבב"ב שם פרכינן על ריב"ל דאמר שכינה במערב ואיהו אמר דלעולם ידרים ומתרץ דמצדד אצדודי ופירש"י דעומד במערב ומצדד לצד דרום והסמ"ג בעשין [ני"ט] פי' להיפך ע"ש היטב ומבואר מזה דזה שאמרו להתפלל בצד זה או כנגד מקום זה די בצידוד בעלמא ולא בעינן שיהא כל גופו ופניו פונין לשם ולפ"ז אני אומר דכולהו תנאי ואמוראי דב"ב לא פליגי על הך דברכות וכולהו ס"ל שצריך לכיון נגד א"י ונגד ירושלים והסוברים דשכינה במערב ס"ל ג"כ דמצדד אצדודי כלומר דהמדינות העומדים במזרח א"י ודרומו ובצפונה יוכלו להתפלל לצד מערב והדרומים והצפונים יתפללו לצד מערב ויצדדו לדרום או לצפון או להיפך להתפלל לצד דרום או צפון ולצדד למערב והמדינות שלצד מערב כמו שלנו דבהכרח שלא לפנות למערב דא"כ אחזריהם יהיה לצד א"י מודים שא"א להם להתפלל למערב והם על רוב העולם דיברו הסוברים שכינה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה מודים שמחויב לצדד פניו לצד א"י או להתפלל לצד א"י ויכול לצדד פניו לאיזה רוח שירצה.

והטור דאנו שמתפללין למזרח מפני שאנו במערבה של א"י וכ"כ רבינו הרמ"א בסעיף ב' וז"ל ואנו שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של א"י ונמצא פנינו לא"י עכ"ל. והנה רבותינו הראשונים שהיו בצרפת ואשכנז אתי שפיר שמדינות אלו עומדות ממש במערבה של א"י, אבל רבינו הרמ"א שהיה בפולין וכן מדינתנו רוסיא שעומדות בצפון העולם א"כ אנחנו נגד מערבית צפונית של א"י וכשאנו עומדים לצד מזרח אינו ממש כנגד א"י, וכבר נתעוררו הגדולים בזה [לבוש ומעיו"ט שם וט"ז ומג"א] וכתבו דבאמת כשבנין הבהכ"נ יעמדו כותל מזרחית שבו הארון הקדש נוטה לצד מזרחית דרומית דאז יהיה מכוון כנגד א"י וירושלים, אך אין בידינו לבנות כרצוננו כי הבנינים נעשים ע"פ רשיון הממשלה.

"(ה) ולפ"ז המקום היותר נאות לזה הוא בקרן מזרחית דרומית וכן כל העומדים בצד הארון הקדש לצד כותל צפוני יכולים לעמוד למזרח ולצדד לצד דרום אבל העומדים בצד אה"ק (=ארון הקודש) לצד כותל דרומי א"א להם לצדד לצד דרום דא"כ יהיה אחזריהם אל אה"ק ובהכרח שיעמדו בשוה למזרח אך בעת הכריעות יצדדו ראשם לצד דרום וכן עשה אחד מהגדולים [מעיו"ט שם]:

"(ו) והנה כלל ישראל אין עושים כן ובונים **לצד מזרח ועומדים לצד מזרח לגמרי כידוע**, ונ"ל ללמד זכות שעושין כדין דהנה בב"ב [כ"ה] אמרינן דר"ע ס"ל שכינה במערב וכן ריב"ל וצריך להתפלל רק לצד מערב וכן ר' אבהו סובר כן ע"ש, ור' אושעיא ור' ישמעאל ורב ששת ס"ל שכינה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה ע"ש. וכתבו רבותינו בעלי התוספות שם ובברכות [ל']. והרא"ש שם והטור בסימן זה דכל הני תנאי

פותחין פתח בהכ"נ אלא כנגד הצד שמתפללין בו באותה העיר, שאם מתפללין למערב יפתחוהו למזרח, כדי שישתחוו מן הפתח נגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו". וכן לעיל בדברי הרמ"א הובא ששמים את ארון הקודש בצד שמתפללים אליו.

לעומת דבריו הביא המג"א (סי' צד ס"ק ג) בשם כנה"ג: "ואנו שמחזירין — ולכן קובעין ההיכל במזרח ואפילו קבעו ההיכל בצד אחר יתפלל למזרח (כ"ה בשם ר"ש הקאן)". היינו הארון צריך לעמוד לכיוון התפילה לארץ ישראל, ואם העמידוהו במקום אחר בבית הכנסת, יתפללו למזרח ולא לכיוון בו נמצא ארון הקודש.

ונראה שאע"פ שהמג"א חלק על השו"ע, במקרה שלפנינו שהנטיה מכיוון ירושלים היא מעטה עדיף להתפלל לכיוון שבו עומד ארון הקודש ולא בזוית ממנו.

אלא שלגבי המג"א כתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ה"א סי' י): "מעטתה אם נקבע עפ"י איזה סיבה ההיכל הוא ארון הקודש בצד דרום שלא כפי הדין המבואר בסי' ק"ן היה הדעת נותן דתליא במחלוקת רש"י והסמ"ג שהוא מחלוקת המחבר והרמ"א אם יותר טוב שיהיו פניו כלפי היכל ויצדד למזרח וכדעת הרמ"א או להיפך כפרש"י והמחבר שיהא פניו למזרח ולצדד להיכל, אבל המג"א (סי' צ"ד סק"ג) כתב בפשיטות אפי' קבעו ההיכל לצד דרום יתפלל למזרח ומסופקני בכונת המג"א אם משום שדעתו נוטה לדעת המחבר והכי משמע בסק"ה שהביא פירש"י ולא כהרמ"א או אפשר שס"ל להמג"א דבזה האופן גם הרמ"א מודה דיותר טוב שיהא פניו לא"י כקראי דשלמה ודרשה דתלפיות שצריך לפנות לזה הצד שא"י שם והא דתניא בתוספתא דמגילה דבעינן שיהא פני הציבור

"(ח) ונמצא לפ"ז דהעמידה נגד א"י וירושלים אין הכונה נגד ממש אלא קצת נטייה לשם ואני אומר דמטעם זה שנינו בברייתא יכין את לבו כנגד א"י כנגד ירושלים ולמה לא אמר יעמוד כנגד א"י אלא משום דזה א"א בכל מקום ודי באצדודי בעלמא כדמסיים מחזיר פניו כלומר דבהחזרת פנים די וכשנדקדק בתפלת שלמה והתפללו אליך דרך ארצם והתפללו דרך העיר אשר בחרת ועוד דכתיב והתפללו אל המקום הזה כמבואר במלכים [מלכים א' ח, לה] ולמה לא כתיב כאן דרך המקום הזה כמו בדרך ארצם ודרך העיר אך הטעם נ"ל דוהתפללו אל המקום הזה מיירי שם בעמדו בירושלים ויכול לכין ממש למקום המקדש אבל דרך ארצם מיירי שם כאשר יגלו בגלות ודרך העיר מיירי שם בהמתפללים בכל א"י ע"ש והדבר מובן דבכל העולם א"א להתפלל נגד א"י ממש דרוחב העולם הוא הרבה גדול מא"י וכן כל א"י גדול הרבה מירושלים ולכן אמר דרך ארצם כלומר איזו נטייה לשם ויכין לבו [וזהו טעם נוסף על מ"ש בסעיף ב']:

"(ט) ולפ"ז שא"צ עמידה ממש נגד א"י א"ש המנהג שלנו שאנו עומדים לצד מזרח אף שאנחנו בצפונית מערבית מ"מ נטייה קלה יש למערב כמובן ולא גרע מהחזרת פנים כיון דהעיקר הוא כונת הלב לא"י וכיון שאנו עומדים למזרח ומכווין לבן לא"י ונוטים לא"י גם כן שהרי אין אנו עומדין בקצה צפון אלא בצפון הסמוך למערב וממילא דכשעומדים לצד מזרח יש נטייה למערב העולם ששם א"י עומדת".

מבואר מתוך דבריו שאין צורך בעמידה ממש כנגד א"י אלא די בנטייה בלבד.
ו. פסק בשו"ע (או"ח סי' קנ ס"ה): "אין

חבל נחלתו

(שו"ת אורח משפט או"ח סי' ל) **כותב:**

"על דבר כיוון מקום ביהכ"נ בעה"ק חיפה, ת"ו, שיש בה בתי כנסיות שאין כולם מכוונים ממש כנגד עה"ק ירושת"ו, מפני שהיו שמים את עיניהם בהר הכרמל הסמוך לחיפה, והר הכרמל חושבים שהוא מכוון נגד ירושת"ו, ומתוך שההר הוא בעיגול על כן הכיוונים אינם שוים..."

"ובענין מה שהוא אינו שוה לשאר בתי כנסיות, פשוט הוא מאחר שוהו כדין, שיהי' נוכח ירושלים, אין להביט כלל על שארי בתי כנסיות שבהעלם דבר מהם של כיוון הרוחות עשו שלא כהלכה, דלכתחילה, ואע"פ שאין להרהר אחריהם בדיעבד בכ"ז אין שייך לומר שנעשה לכתחילה שלא לנוכח ירושלים, מאחר שהחוש מעיד שרק באופן שרוצה המהנדס כעת לסדר יהי' נוכח ירושלים, ומה גם שאין כל בתי הכנסיות בלא"ה שוין במצבם בודאי חובה גמורה היא לעשות לכתחילה מה שהוא יותר נכון ע"פ ד"ת, דהיינו המכוון לצד ירושלים ובהמ"ק שיבנה בב"א."

ח. וישנה סיבה נוספת לכך שמן הראוי שכל הקהל יתפלל לכיוון הארון ולא לזוית אחרת של הבית.

הגמ' בברכות (ו ע"ב) דנה במתפלל אחורי בית הכנסת הנראה ככופר במי שהציבור מתפללים אליו וכמה שיטות לראשונים (עי' רש"י ותוס' שם ובעירובין יח ע"ב). ולהלכה אנו מחמירים ככל השיטות.

כך סיכם בשולחן ערוך הרב (או"ח סי' צ ס"ו): "המתפלל י"ח אחורי בית הכנסת ואינו הופך פניו לבית הכנסת נקרא רשע. "יש מפרשים שאחורי בית הכנסת הוא הצד שהפתח פתוח בו דהיינו מערב וכשמתפלל באותו צד חוץ לבית הכנסת והופך אחוריו

כלפי ההיכל משום שנאמר ותקהל העדה וגו' אינו אלא דמכאן למדנו דבשעה שמעמידין ההיכל צריך להעמידו באופן שיהא פני המתפלל כלפי ההיכל, אבל אם כבר נקבע בדרום א"א להטות הפנים מצד המזרח לצד ההיכל אלא להיפוך יהא הפנים למזרח ויצדד כלפי הארון. מכ"ז למדנו שבביהכ"נ שכבר נקבע הארון בדרום היה ראוי שיהו עכ"פ מתפללין לצד מזרח **אלא שלא נהגו כך**, והטעם שנהגו להיפך ממש"כ המג"א לפי הנראה הוא ממה שההמון מורגלים להתפלל לצד ההיכל ואינם יודעים לכיוון את הרוחות ולחשוב כי שאני ביהכ"נ זה משארי בתי כנסיות שההיכל בהם נקבע כדין בצד המזרח משא"כ כאן שההיכל קבוע בצד אחר והמון רבה נושאים כפי ההרגל להיות פניהם כלפי ההיכל, ובדיעבד יכולים להתפלל אף לא לצד מזרח כמו סומא ומי שאינו יודע לכיוון את הרוחות צריך לכיון לבו כנגד אביו שבשמים וכיון דהם מתפללין לצד ההיכל הוי כאילו כונו לבם לאביהם שבשמים וסגי... אולם בדיעבד אחרי שכבר נהגו אין למחות בידם כמו שביארנו."

מתבאר מתוך דברי הנצי"ב שאע"פ שהיה ראוי שכל הקהל יתפלל כנגד א"י, כיון שבפועל הציבור רגיל להתפלל כנגד הארון ראוי להניחם על דרכם ולא לשנות להם, ולא לנהוג כמג"א.

במקרה של הנצי"ב המדובר בנטיה מהכיוון בתשעים מעלות (דרום, מזרח), וכש"כ במקרה דנן שהנטיה היא בארבעים מעלות. ויש להוסיף שאורחים שבאים והולכים ודאי 'יטעו' ויתפללו כנגד הארון וא"כ יראה הדבר כחוכא ואטלולא שחלק מהציבור מתפלל לכאן וחלק לכיוון אחר. ז. וכן בתשובה למרן הראי"ה קוק זצ"ל

לבית הכנסת נקרא רשע מפני שנראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו שהם מתפללים כלפי מזרח והוא מתפלל כלפי מערב ונראה כשתי רשויות אבל אם היה עומד מבחוץ לכותל מזרחי ופניו כלפי המזרח אף על פי שאחוריו לבית הכנסת כיון שמתפלל למזרח כמו שהצבור מתפללין אינו נראה ככופר ואינו נקרא רשע.

”יש מפרשים שאחורי בית הכנסת הוא אחורי כותל מזרחי ואם עומד ומתפלל שם ופניו כלפי המזרח נקרא רשע הואיל ואחוריו לבית הכנסת אבל כשמחזיר פניו לבית הכנסת אע”פ שמתפלל כלפי מערב והצבור כלפי מזרח אין בכך כלום כיון שפניו כל הקהל כלפי כותל מזרחי ופניו ג”כ כלפי אותו כותל.

”וראוי לחוש לדברי שניהם שלא להתפלל מבחוץ לכותל מזרחי בין שהופך פניו לבית הכנסת בין שהופך פניו למזרח ואחוריו לבית הכנסת ושלא להתפלל מבחוץ לכותל מערבי ופניו כלפי מערב ואחוריו לבית הכנסת (כי זה נקרא רשע לדברי הכל) אבל אם פניו לבית הכנסת כיון שמתפלל כלפי מזרח כמו שהצבור מתפללין אע”פ שעומד מבחוץ אין בכך כלום לדברי הכל אלא שלכתחלה מצוה מן המובחר להתפלל בבית הכנסת עם הצבור כמו שיתבאר.”

ועפ”י דין זה הסיק בערוך השולחן (או”ח סי’ צד סי”ג): ”אם הארון הקודש עומד לצד צפון או לצד דרום וכל הצבור מתפללים לאותו צד, ואחד רוצה להתפלל למזרח לא יעשה כן דא”כ לא ישתחוו כולם לצד אחד ומיחזי כשתי רשויות אלא יתפלל לצד שהצבור מתפללין ויצדד עצמו קצת למזרח [וכ”מ בב”י] אך אם הוא מתפלל לבדו שם שלא בשעה שהצבור מתפללין יכול להתפלל כנגד כותל מזרח דאז לא מיחזי כשתי

רשויות.”

ט. וכך נשאל בשו”ת היכל יצחק (או”ח סי’

ח) ע”י רבני העיר חיפה:

”שאלה: לכבוד הרב הגאון מרן יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט”א ירושלים כידוע לכת”ר קיים על יד ביהכ”נ המרכזי בחיפה, בקומה התחתונה, בית מדרש. ארון הקודש שבקומה העליונה בנוי לצד דרומית מזרחית, וגבאי ביהכ”נ שבקומה א’ העמידו את בנין ארון הקודש נוטה לצד דרומית מערבית, וטעמם ונימוקם עמהם. האם יש בזה משום לא תתגודדו, ומשום מחזי כשתי רשויות.

ובתוך תשובתו כותב הגר”א הרצוג: ”מצד מחזי כשתי רשויות. הנה בגמרא (ברכות דף ו’ ע”ב) נאמר רק שנקרא רשע (כל המתפלל אחורי ביהכ”נ נקרא רשע), ופי’ רש”י ז”ל, שנראה וכו’ (נראה ככופר במי שהציבור מתפללין לפניו), זה נאמר על שטח אחד, שהקהל פנו לכיוון זה והוא לכיוון אחר, אבל במקרה דידן שלא מתפללין ביחד אלא אלו למטה ואלו למעלה, ועוד יש בחיפה שנוהגין להתפלל כך, זה אינו בבחינת מחזי כשתי רשויות...”

”ואמנם למרות הטעמים הללו, אילו באו לשאול לא הייתי מסכים לכתחילה שיעשו כך, לפי שסוף סוף הדבר מוזר ומתמיה בעיני העם, ואין להורות דבר שכזה, לכתחילה, כידוע מדרכי ההוראה של הפוסקים ז”ל, אבל מכיון שהדבר כבר נעשה וכבר הורגל, פחות או יותר הקהל בזה, ולשנות הוא ענין קשה, ע”כ אני אומר, שאם ישנו מרצונם הטוב להעמיד הארה”ק כמו למעלה בביהכ”נ הגדול תבוא עליהם ברכה, אבל לגזור עליהם, אפשר רק בכח הדין, וזה אין בידי, לפענ”ד, שבדיעבד אין כאן חשש, ומכ”מ צריך לסדר שהכנס מן החוץ לא יראה אותם שלמעלה כשהם עומדים בתפילה. ואני לא קל לי לצייר

חבל נחלתו

ארבעים וחמש מעלות מהכיוון הראוי עדיין נחשב ככיוון הראוי (מעדני יו"ט, ערוה"ש).

ג. ראוי להעמיד את ארון הקודש לכיוון הראוי המדוייק, ואם לא ניתן, יש להתפלל לכיוון הארון ולא לכיוון המדוייק (נצי"ב, הרא"ה קוק) ושלא ככנה"ג והמג"א.

ד. צריך שכל הציבור יתפלל בכיוון אחד ולא אלה לכאן ואלה לכאן כדי שלא יראה כשתי רשויות (ערוה"ש), ומותר לצדד במעט לצפון או לדרום כדי להעשיר או להחכים².

את הכל בדמיוני אבל החיפאים יבינו".
וכן הראוני שמובא בספר הליכות שלמה מתוך דברי הגרש"ז אויערבך שלא נהגו להקפיד במדידה מדוקדקת של כיוון הארון וכיווני התפילה לירושלים ולביהמ"ק אלא פחות או יותר בכיוון הראוי.

מסקנות

א. מן הראוי להתפלל לכיוון א"י וירושלים וכו'.
ב. אין חיוב של דיוק אלא אפילו בכיוון

סימן ג

חזקה על פרוכת לארון קודש

עסוקים באדם שהקדיש חפץ למצוה בבית הכנסת.

כמובא ברמ"א בשו"ע (ח"מ סי' קמט סעי' לא) והשו"ע כתב זאת באורח חיים (סי' קנג סכ"ב): "אדם שהחזיק במצוה, כגון בגלילה או ספר תורה, וארעו אונס ונתנו הקהלות המצוה לאחר, כשעבר אנסו של ראשון חוזר למצותו. אבל אם נתן המצוה לאחר בלא אונס, נתבטלה חזקתו (מרדכי פרק חזקת ותוספות פרק קמא דיומא וע' בא"ח סי' קנ"ג). בית שהיה בית הכנסת בביתו מימים רבים, אסור לשנותו (מהרי"ק שורש קי"ג)".

ב. זהו סיכומו של בעל השרידי אש (אות לג) להלכה זו:
"והנה עצם ההלכה של חזקה במצוות שנויה במחלוקת אצל גדולי הפוסקים. רובם של

שאלה

אשה תרמה פרוכת לארון הקודש בבית כנסת. בית הכנסת הועבר לשימוש קהילה אחרת עם ארון הקודש הבמה והריהוט שבו. הגבאים החדשים מעוניינים לתלות פרוכת אחרת על ארון הקודש, האם הם רשאים לעשות זאת, או לאו?

תשובה

א. הדיונים בענין חזקה במצוות באחרונים רבים וארוכים, עי' בשו"ת מהר"ם שיק (ח"מ סי' יח), בשו"ת שרידי אש (ח"א סי' כא) ובשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סי' כז) ורובם (פרט ליב"א) עוסקים בעיקר בחזקה לפעולה מסוימת, ומיעוטם

2. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה – ירושלים: גם בכותל קימת בעי', יש המתפללים לנוכח הכותל, ויש המצדדים לכיוון אבן השתייה.